

## סוגיה לדוגמה להוראת התלמוד בגישת המיזוג בבתי-הספר הממ"ד (קידושין ה, ע"ב)

### מבוא

גישת המיזוג היא שיטה דידקטית חדשה יחסית להוראת כל המקצועות בבתי-הספר והיא מתאימה גם להוראת מקצוע התלמוד\*.

הסוגיא שלפנינו "כיצד בכסף?" (קידושין ה, ע"ב) נכתבה בשיטה זו, למרות כל הקשיים הקונבנציונליים הכרוכים בהוראת הסוגיא התלמודית לכשעצמה, כשיש בכוחה של התוצאה שנתקבלה, לענות על הצרכים ולשרת את המטרות אותם הציבו מורי התלמוד לתלמידיהם בדרך נגישה ומעניינת.

לימוד הסוגיא התלמודית, מחייב את הקורא למחשבה לעומק ולכל הכיוונים, סדר וארגון בחשיבה, והדבר כרוך לעתים רבות במאמץ אינטלקטואלי מרובה. אך הואיל והתלמוד הבבלי ערוך מטבעות מטבעות, ומסודר בדרך כלל בצורה מובנית לפי מינוחים ומושגים קבועים החוזרים על עצמם, הרי שאם נלמד להכירם על תפקודם ומשמעויותיהם השונות, נוכל להרוויח חסך רב ממאמץ מחשבתי זה, ולהפנותו בדרך מסודרת יסודית ויעילה לצורך פיתוח החשיבה הגלומה ברבדיה השונים של הסוגיא.

לדוגמא: העקרונות והכלים הלוגיים שבסוגיא, הבנת ההגיון המצוי ביסוד הקושיות ותירוצם או האוקימתות השונות, איתור וציון מערכת השיקולים הפועלים בסוגיא, זיהוי הנחות או טענות היסוד בקושיות ותירוצים ועוד.

במלים אחרות, הקניית כלים להבנה מהירה במישור הבסיסי של הסוגיא, תותיר ביד הלומד זמן רב להבנת הדברים המצויים בין השיטין שבסוגיא. הבנת הדברים המוטמעים בסוגיא - היא הבנה טובה ומעמיקה של הסוגיא, המובילה לתוצאות או מסקנות מדויקות ונכונות יותר.

כפועל יוצא, ילמד התלמיד להפנים שיטה זו, וליישמה גם במסגרת הלימודים במקצועות אחרים ובשאר שגרת תחומי החיים האקטואליים. באופן זה, נעודד טיפוח חשיבה לפיתוח החשיבה בכלל, ובתחום היהדות בפרט.

\* כאן המקום להודות לצות מכון "ברנקר וייס" לפיתוח החשיבה, ירושלים, שסייע ותרום לקידום פרויקט זה.

## א. מטרות השיעור

### מטרות השיעור בנושא הנלמד

1. הבנת אחת מדרכי הקניין של האישה: קידושי כסף.
2. דרכי הביצוע.
3. החריגות מהן והשלכותיהן.

### מטרות השיעור במיומנות החשיבה

1. הדיוק מוביל להבנה ברורה ומעמיקה של הנושא או העניין הנדון.
2. מונע עמימות והטלת ספיקות.
3. יוצר תקשור כן וכונה אמון המוביל לרצון להתמיד להשתמש במיומנות החשיבה.

### מטרות השיעור מבחינת התוכן

1. התלמידים יסבירו בשפתם את קושיית רב פפא.
2. התלמידים יסבירו בשפתם את התירוצים השונים לקושיא.
3. התלמידים יגבשו דעה מנומקת לגבי אחד התירוצים.
4. התלמידים ידעו מה הדין במקרה שלגביו מקשה רב פפא.

### מטרות השיעור מבחינת מיומנות החשיבה

1. התלמידים ידעו לזהות דיוק מנתונים.
2. התלמידים ידעו להציע דיוקים מנתונים.
3. התלמידים יזהו קושיות (סתירות) המתבססות על דיוק מנתונים.
4. התלמידים יסבירו את החשיבות של דיוק מנתונים ואת היתרונות והחסרונות הגלומים בתהליך חשיבה זה.

## ב. מהלך השיעור

### שיטות ועזרים

#### לגבי התוכן:

- דף גמרא ממסכת קידושין ה, ב.
- התלמידים ילמדו על דיוק מנתונים מן האירועים המתוארים בגמרא, יציינו את הנתונים - בהם הדין ברור, ויציעו אפשרויות עבור הנגזרות של אותם אירועים. לאחר מכן, יקראו את הסוגיא, ויראו כיצד השתמשו בגמרא במיומנות של דיוק מנתונים, ומהם הפתרונות השונים אותם הציעו האמוראים על האירוע - בו דייקו מסוגיא זו.
- השיעור משלב עבודה עצמית, עבודה בקבוצות ודיונים בפורום המלא של הכיתה.

#### לגבי מיומנות החשיבה:

- ייעשה שימוש במתכון חשיבה ובמארגן גרפי לחשיבה על דיוק מנתונים.
- ייעשה יישום של השימוש בדיוק מנתונים כדי להבין בעיות הלכתיות אקטואליות.

## 1. יצירת עניין

**המטרה** - לעורר עניין כבר בשלב הראשון בנושא הנלמד, במיומנות החשיבה וליצור ציפיות בקרב התלמידים.

נתחיל בקריאת הברייתא וקושיית רב פפא:

”ת”ר, כיצד בכסף?

נתן לה כסף או שוה כסף, ואמר לה: הרי את מקודשת לי  
הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו - הרי זו מקודשת.  
אבל היא שנתנה ואמרה היא: הריני מקודשת לך  
הריני מאורסת לך, הריני לך לאינתו - אינה מקודשת.

מתקיף לה רב פפא: טעמא דנתן הוא ואמר הוא,

הא נתן הוא ואמרה היא - אינה מקודשת.

אימא סיפא: אבל היא שנתנה לו ואמרה היא - לא הוה קידושין,

טעמא דנתנה היא ואמרה היא,

הא נתן הוא ואמרה היא - הוה קידושין”

**שאל:**

כמה מכס מסוגלים להסביר את הקטע שקראנו הברייתא?

**למורה:**

- אפשר שהתלמידים יצליחו להסביר רק את הברייתא ולא את קושיית רב פפא.
- המורה יסכים עם התלמידים שאכן החלק הראשון הוא יותר נהיר והחלק השני הוא פחות ברור, וכדי להבהירו ניעזר בסיפור הבא.

### א. יצירת עניין במיומנות החשיבה

בכיתתו של יוסי, קבע המורה בתחילת השנה, שהציון בתלמוד ייקבע על ידי בוחן, עבודה בכתב ובחינה סופית. תלמיד שיקבל בבוחן ציון גבוה מ-75, ויקבל על העבודה ציון ”טוב” ומעלה יהיה פטור מהבחינה הסופית.

**שאל:**

לגבי אילו מקרים קביעתו של המורה ברורה וחד-משמעית, ואילו מקרים היא משאירה פתוחים לוויכוח?  
התלמידים צפויים לענות, שהמקרים החד משמעיים (להלן: האירועים המוגדרים) הם: מי שקיבל בבוחן ציון גבוה מ-75 ובעבודה ציון בין ”טוב” ל”מעולה”, ומי שקיבל בבוחן ציון נמוך מ-75 ובעבודה ציון נמוך מ”טוב”.

מקרים בעייתיים (להלן: נגזרות האירועים) שעשויים לעלות הם, כגון:

- תלמיד שנעדר בזמן הבוחן, ובעבודה קיבל ציון "טוב" ומעלה.
- תלמיד שלא הגיש עבודה אך קיבל בבוחן ציון 100.
- תלמיד שציונו בבוחן בדיוק 75 וציון עבודתו "מעולה".

#### למורה:

- בקש מהתלמידים להתחלק לזוגות או קבוצות קטנות, להחליט לפי הנתונים - מה דינו של כל אחד מהתלמידים לעיל, ולנמק את החלטתם.
- אסוף את החלטותיהן של הקבוצות השונות ואת נימוקיהן. (ייתכן שקבוצות שונות תגעה לאותר החלטה מנימוקים שונים. אל תדלג על נימוקיה של קבוצה, רק משום שאת החלטתה כבר שמעת מקבוצה אחרת).

#### תשובות (להלן: "תוצאות") אפשריות של התלמידים:

- ❖ לגבי תלמיד שנעדר בבוחן:
  - יצטרך לגשת לבחינה, מכיוון שלא קיבל ציון מספק בבוחן.
  - לא יצטרך לעמוד בבחינה, מכיוון שלא מילא את התנאים בכל הזדמנות שהייתה לו.
  - יוכל לקבל פטור מהבחינה, בתנאי שיעבור בוחן חוזר (בכתב או בעל-פה) בציון מתאים.
- ❖ לגבי תלמיד שלא הגיש עבודה:
  - צריך לגשת לבחינה.
  - תלוי מדוע לא הגיש - אם הסיבה מוצדקת או לא.
- ❖ לגבי תלמיד שציונו בבוחן בדיוק 75:
  - לא חשוב אם קיבל ציונו 75 או יותר. אין הבדל משמעותי בין הציונים 75 ו-76, ולכן דינו כאילו ציונו 76, כלומר: פטור מהבחינה.
  - הקריטריונים המחייבים היו ציון מעל 75 בבוחן, ולכן אינו פטור.
  - הואיל וקיבל על העבודה ציון הגבוה בהרבה מציון הסף לפטור מהבחינה, אפשר לתת לו את הפטור. לו היה מקבל בעבודה רק ציון "טוב+" לא היה זכאי לפטור.

הערה - לגבי כל אחד מהמקרים קיימת גם האפשרות של: "אי אפשר לדעת".

#### למורה:

- מדובר כאן רק באפשרויות אחדות, ובכיתה עשויות לעלות אפשרויות לגיטימיות נוספות.
- איננו מחפשים תשובות אלו דווקא.
- אנו רוצים לעודד את התלמידים לחשוב על אפשרויות רבות ולהרגיל אותם לנמק את דעותיהם.

#### שאל:

- כעת, נכליל ממה שאמרנו לגבי דינם של תלמידים שונים בכיתתו של יוסי.
- אילו "תוצאות" אפשריות יכולות להתקבל על הדעת, אם חלק מהנתונים יהיה חסר או שונה?

### תשובות אפשריות:

1. התוצאה לא מתקיימת (כלומר, אין פטור מהמבחן). דבר זה אפשרי אם מפרשים את כל התנאים כהכרחיים.
2. התוצאה מתקיימת בכל זאת. דבר זה מתאפשר אם מפרשים את התנאים הללו - כתנאים מספקים, כל אחד כשלעצמו ולא תנאים מצטברים (ובדוגמא, מכירתו של יוסי: יש פטור מהמבחן).
3. אי אפשר לדעת, כי הכללים אינם מתייחסים למצב שנוצר במציאות.
4. התוצאה מתקיימת, כי ההבדל בין המציאות לבין המצב המתואר בכללים אינו הבדל מהותי.
5. התוצאה מתקיימת, מפני שאי קיום התנאי האחד "מקוזז" על ידי קיום ביתר של התנאי האחר.



### שאל:

על סמך מה הכרתם בין האפשרויות בכיתה של יוסי?



### למורה:

- התלמידים יציעו אפשרויות רבות. אין צורך להכריע ביניהן מפני שמטרתנו לעורר אותם לחשיבה על אותם קריטריונים - בעזרתם אפשר להכריע בין הפירושים השונים שנתנו לאותם נתונים.
- חשוב להבהיר לתלמידים, שמהדיון יתבהר לתלמידים, ההכרעה בין האפשרויות השונות משקפת את ההתייחסות אל הנושא הנדון.



### אמור לתלמידים:

- מיומנות החשיבה בה עסקנו בדיון זה נקראת **דיוק מנתונים**.
- כשרשמנו לפנינו את רשימת המקרים שעלולים להתגלות כ"בעייתיים", עסקנו בפעולת הדיוק עצמת.
- כשניסינו לברר מה דינס, עסקנו בונהליך חשיבה אחר, שלעתים קרובות הוא פועל יוצא של פעולת הדיוק.
- שני התהליכים הללו חלים גם על **דיוק מנתונים** בסוגיא התלמודית שנדון בה.

### למורה:

- כעת, המורה ישתף את התלמידים בעיצוב "מתכון חשיבה" לדיוק מנתונים.
- אפשר לבקש מהתלמידים לנסות ולפתח מתכונים חשיבה אישיים באופן עצמי.

### אמור לתלמידים:

- כעת ננסה להכליל מדוגמא זאת עקרונות לגבי דיוק מנתונים.
- הבה נתייחס לפעולת הדיוק.
- נסו להסביר לי, איך בעצם דייקתם מן הנתונים!

### למורה:

- לאחר שהתלמידים הציעו "מתכון חשיבה" - יש להגיע לכלל הסכמה ל"מתכון" המוצע.
- חשיבות ה"מתכון" היא במתן סיוע להכנסת התלמידים בהבנת הסוגיא שנדון בה, וביצירת עניין מתוך שאיפה לעודד סקרנות לגבי השאלה: אילו הצעות שעלו בכיתה - העלו בסוגיא?
- יתכן ולא כל כיתה מסוגלת להגיע ל"מתכון החשיבה" בכוחות עצמה - רק אז יש להמליץ על "מתכון החשיבה" המוצע להלן. מתכון זה הוא בגדר הצעה בלבד, ואם התלמידים העלו "מתכון" אחר - אפשר להשתמש בו.
- **חשוב** להקפיד שהמתכון יתאים לכל דיוק מנתונים ולא רק לדוגמא מסוימת.
- המורה ירשום על הלוח "מתכון חשיבה לדיוק מנתונים" ויצוין את השאלות המובילות והעיקריות:
  1. מהם הנתונים באירוע הגורמים לתוצאה?
  2. אם אחד מן הנתונים יחסר או יישלל, אילו מקרים עלולים להיווצר?
  3. כיצד תשתנה התוצאה לגבי המקרים הללו?



## למורה:

- בהמשך השיעור נשתמש במארגן חשיבה זה כדי לנתח ולהבין את הסוגיא שנקרא במסכת קידושין. כך נוכל לראות את התועלת שיש לשימוש במארגן הגרפי.
- נתמקד כעת בשאלה: מהי התוצאה שעשויה להתקבל לנגזרות האירוע?
  - מעבר לאפשרויות הפרשנות, יש להדגיש כי מבחינה לוגית, יש שתי אפשרויות לגיטימיות לתשובה:
    - היפוכה הגמור של התוצאה הברורה.
    - הטלת ספק.

## ב. יצירת עניין בתוכן

כדי לקשר בין כל התהליך הקוגניטיבי דלעיל ללימוד נושא הדיוק בסוגיא, אפשר לספר סיפור דמיוני כלשהו - שיצור "מעבר חלקי", ויעורר עניין ואתגר בתלמידים.

### לדוגמא:

בחתונה מסוימת של קרובי משפחה, בה הכל היו שמחים ונרגשים, התחיל הרב את טקס הקידושין באמירת שבע הברכות. כשסיים, נתן החתן את טבעת הזהב לכלה. הכלה קיבלה את הטבעת, ומרוב התרגשות היא התבלבלה ואמרה לחתן: "הריני מקודשת לך". שקט ודממה השתרר בין רגע באולם. "החתן היה צריך לומר: 'הרי את מקודשת לי', ולא הכלה" - תהו כולם. "הכלה טעתה" - חיונה אחד מהמכובדים את דעתו. "הכלה לא דייקה" - אמר מישהו אחר. "האם היא מקודשת?" - תהתה בקול אס הכלה. כולם נשאו עיניהם לרב - בציפייה מה ישיב וכיצד יפעל? הרב אמר: "בתלמוד כבר קיימת התייחסות למקרה כזה, ובכוונתי לנהוג כדעת חכמים".

לפניכם, הסוגיא שלפיה נהג הרב. נלמד את הסוגיא ממסכת קידושין ה, ב, ונראה בה דיוק מנתונים. גם חכמי התלמוד דייקו מנתוני הברייתא ותוצאותיה לגבי נגזרות אירוע שונות וחלקו בקשר ל"תוצאות" האפשריות.



## 2. חשיבה פעילה

### א. הברייתא

בסוגיא הציגו את הברייתא הבאה:

”ת”ר:

כיצד בכסף?

נתן לה כסף או שנה כסף, ואמר לה: הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי,

הרי את לי לאינתו - הרי זו מקודשת.

אבל היא שנתנה, ואמרה היא: הריני מקודשת לך, הריני מאורסת לך,

הריני לך לאינתו - אינה מקודשת”



למורה:

- פרש את המונח: ”ת”ר”, תפקידו ומשמעותו והסבר את הברייתא.

### פירוש המונח: ”ת”ר”

ת”ר - ראשי תיבות של המונח: ”תנו רבנן” - בארמית, שפירושו בעברית הוא - שנו חכמים. תפקידו ומשמעותו של המונח - פתיחה לציטוט ברייתא אונימיית, ובדרך כלל בביטוי זה נפתח עניין חדש לדיון.

### הסבר הברייתא

ברייתא זו הוצעה למשנה הראשונה במסכת קידושין המציינת ש”האשה נקנית בכסף”. זהו אחד משלושת דרכי הקניין הלגיטימיות לבוא בקשר הנישואין, על ידי מתן כסף או שוה כסף לאישה, ואמירה לאותה אישה שהיא מקודשת לאותו אדם (ובכפוף לשאר תנאי הקידושין שהוזכרו במבוא). הברייתא מציינת ברישא, שלושה דרכי מלל לקידושין - שאם המקדש אמר אחד מהם - הרי שהאישה מקודשת לו.

מצד שני ובמקביל, מוסיפה הברייתא, שאם האישה מבקשת לקדש את האיש, על ידי מתן כסף או שוה כסף, ואומרת לו את אחד משלושת דרכי הקידושין שהוזכרו בסופה של הברייתא - היא אינה מקודשת לו.

### הרישא בברייתא

הבה נתייחס כרגע רק לרישא בברייתא.

 שאל:

כיצד אפשר לדייק מנתוני הרישא בברייתא?

 למורה:

- בקש מהתלמידים להשתמש ב"מתכון החשיבה" וב"מארגן החשיבה" שהכנו לצורך זיוק מנתונים.
- הכן מארגנים גרפיים שיאפשרו להציע נגזרות אירוע רבות ל"רישא" של הברייתא ובקש מהתלמידים להיערך בקבוצות או בזוגות לשם תרגול העבודה ב"מארגן הגרפי".

כגון:

נתן הוא ואמרה היא.

נתנה היא ואמר הוא.

נתן הוא, ולא אמר.

אמר הוא, ולא נתן, וכו'.

**הסיפא בברייתא**

תרגיל דומה יש לבצע לגבי ה"סיפא" של הברייתא.

**ב. קושיית רב פפא**

עיסוקנו בנגזרות האירוע וה"תוצאות" שלהן מסייע בהבנת קושיית רב פפא הבאה:

"מתקיף לה רב פפא:

טעמא - דנתן הוא ואמר הוא,

הא - נתן הוא ואמרה היא -

אינה מקודשת.

אימא סיפא:

אבל היא שנתנה לו ואמרה היא - לא הוּוּ קידושין.


טעמא - דנתנה היא ואמרה היא,

הא - נתן הוא ואמרה היא -

הוּוּ קידושין"

 למורה:

- פרש את המונח: "מתקיף", תפקידו ומשמעותו.

 **פירוש המונח: "מתקיף"**

מתקיף - פירושו: מקשה.

תפקידו ומשמעותו של המונח - פתיחה לציין קושיה של אמורא על אמורא אחר או מקור הלכתי מסוים, בדרך כלל מניתוח לוגי.

### למורה:

- כעת, נבדוק כיצד רב פפא דייק מנתוני הברייתא:
  - בקש מתלמיד לקרוא שוב את קושיית רב פפא.
  - עתה, בקש מהתלמידים לפעול לפי "מתכון החשיבה" שבנינו קודם ולומר:
- מהם הנתונים שמהם דייק רב פפא בתחילת הברייתא ובסופה?

### שאל:

באיזה נגזרת אירוע בחר רב פפא!

התלמידים בעלי היכולת הלשונית הגבוהה יבינו שרב פפא דייק מהרישא והסיפא של הברייתא ביחס לנגזרת האירוע של: נתן הוא ואמרה היא. אפשר לחזק הבנה זו על ידי פירוש מדויק של ה"אתקפתא" של רב פפא ובייחוד את משמעותם של המלים: "טעמא" ו"הא" - כמילות דיוק.

### בקש מהתלמידים:

- לציין מהם הדינים (=התוצאות) שמייחס רב פפא לנגזרות האירוע של הרישא והסיפא בברייתא.
- למלא שני מארגנים גרפיים: האחד, לדיוק מהנתונים בתחילת הברייתא. והשני, לדיוק מהנתונים מסופה של הברייתא.

אם יעשו זאת נכון יהיו בידיהם שני מארגנים גרפיים שמתארים נגזרת אירוע אחת: נתן הוא ואמרה היא, בעלת שתי תוצאות שונות: לא מקודשת, מקודשת.

### בקש מהתלמידים:

- להשוות בין שני המארגנים הגרפיים ולחוות את דעתם.

### סיכום

- כאמור, מבחינה לוגית, יש שתי אפשרויות לגיטימיות לתוצאה של נגזרת האירוע:
1. היפוכה הגמור של התוצאה הברורה.
  2. הטלת ספק.

האירוע המוגדר - מתאפיין בנתונים מצטברים המובילים לתוצאה מסוימת וברורה.

נגזרת האירוע המוגדר - מתאפיינת כשאחד מהנתונים המצטברים חסר או נשלל, ולכן אין תוצאה.

רב פפא בקושייתו, נקט לפי האפשרות הראשונה - היפוכה הגמור של התוצאה הברורה. הוא הבין, את "נתן הוא" ו"אמר הוא" ברישא של הברייתא - כשני תנאים מצטברים, שרק אם שניהם מתקיימים - הם מובילים לתוצאת הדין של: "מקודשת".

לכן, אם רק אחד מהתנאים - נתמלא, והתנאי השני - חסר או נשלל, יתקבל היפוכה הגמור של אותה תוצאה, והדין יהיה: "לא מקודשת".  
רב פפא נקט לפי האפשרות הראשונה גם ביחס לסיפא של הברייתא.  
מהשוואת נגזרות האירוע ותוצאותיהן בין הרישא לסיפא נוצרת סתירה.

**הערה** - התירוצים לסתירה באים בהמשך הסוגיא, ובטרם שנעסוק בהם - נפנה לדון בהיבטים נוספים הנובעים מקושיית רב פפא.  
גם השיטה שבה נוקט חכם לגבי נגזרת האירוע עשויה ללמד אותנו על אותו חכם ותפיסת עולמו.

 **שאל:**

מה אפשר ללמוד מדיוק הנתונים בברייתא על דרך לימודו של רב פפא?

 **למורה:**

- המטרה היא שהתלמידים יתנו דעתם לדמותו ואישיותו של רב פפא כפי שעולה מהסוגיא. אין הכוונה להגיע לכלל הסכמה. אלא רצוי הוא, שהתלמידים ירכשו ידע גם על חייהם ופועלם של החכמים בנוסף לדבריהם בהלכה המצויים בסוגיא.
- כל הזדמנות שיש לנו לעורר עניין בתלמידים כלפי היבטים שונים המתגלים בסוגיות, עוזר לנו בהעשרת ידיעותיהם של התלמידים לגבי פנים נוספות של עולם התלמוד ועוזר לחזק את העניין של תלמידים גם בנושאים אלו.

 **שאל:**

"חישבו, האם אפשר היה להקשות את קושיה דומה באמצעות נגזרות אירוע אחרות!"

 **למורה:**

- המורה יבקש להעלות אפשרויות אחרות לדיוק וקושיה מהברייתא, כולל אפשרויות מקוריות.
- המורה יכול לאפשר לתלמידים להתדיין ביניהם לצורך העלאת האפשרויות.

### פירוט החלופות

אפשרות נוספת לסתירה שיכול היה רב פפא להקשות על ידי דיוק מנתונים בברייתא (תוס', שם, ד"ה: "הא!"):

לפי הרישא: "נתן הוא ואמר הוא - מקודשת"

לכן: אמר הוא ונתנה היא - לא מקודשת,

לפי הסיפא: "נתנה היא ואמרה היא - לא מקודשת"

לכן: אמר הוא ונתנה היא - מקודשת

## למורה:

- המורה יבקש מהתלמידים או מקבוצות הלמידה: לחוות דעה ולנמק, מדוע דייק רב פפא דוקא בצורה שדייק, ולא כפי האפשרות הנוספת שעלתה בכיתה.

## נימוקים אפשריים:

1. לפי האפשרות השניה לא מתחילה הסתירה, כי נתינת הכסף על ידי האישה מנוגדת לדברי התורה: "כי יקח איש אשה" (דברים כב, יג) - האיש לוקח את האישה והוא צריך לתת לה את הכסף.
2. לא תיתכן סתירה, מכיוון שהקידושין עצמם לא היו מתחילים לתפוס.
3. יש אפשרות לסתירה, כי הקידושין עשויים לתפוס, אפ' לדוגמא, החתן הוא אדם חשוב והאישה מעוניינת לתת לו את הכסף כדי שישא אותה לאישה (תוס', שם, ד"ה: "הא").
4. יש אפשרות לסתירה, ואז הייתה מתעוררת השאלה: מדוע לא בחרו באפשרות הנוספת? בחירה באפשרות אחת מבין השתיים, מעוררת תהייה ונימוק.

## ג. התירוצים לקושיה

### שאל:

1. אילו תשובות אפשריות לדעתכם, לקושיית רב פפא?
2. אילו תשובות מבין האפשרויות שהעליתם, הייתם מצפים שיכנסו למסגרת הסוגיא?

## למורה:

- **המטרה** - ליצור מצב שבו התלמידים קוראים את התירוצים בסוגיא מתוך סקרנות לגלות בהם את התירוצים שלהם.

כעת נקרא את התירוצים לקושיית רב פפא מהסוגיא:

### 1. התירוץ הראשון:

"רישא דוקא, סיפא כדי נסבה"

## למורה:

- הסבר את התירוץ.
- הסבר מהו חוה אמינא.
- הסבר את דחיית התירוץ.
- הסבר מהו עיקרון הסמכות.

## פירוש התירוץ

ראשה של הברייתא - עיקר, וסופה - נוסף כבדרך אגב לתחילתה. כלומר, אין להקשות מסופה של הברייתא על תחילתה - מפני שרק ראשה של הברייתא - הוא החלק העיקרי והחשוב בה, וסופה - הוא נספח, ואין להקשות מהחלק הטפל על החלק העיקרי והחשוב יותר של הברייתא.

תירוץ זה הוא הוה אמינא והוא נדחה מייד.

📖 הוה אמינא - הצעת תירוץ או טענה הבאים מתוך שיקול הדעת ואינם חייבים להיות מבוססים על נתונים. בדרך-כלל, הוה אמינא לא מתקבל.

## דחיית התירוץ

התירוץ נדחה בגלל הטענה הבאה: "ותני סיפא מילתא דסתרא לה לרישא".

## פירוש הדחייה

האם בסוף הברייתא צוינו דברים שסותרים את תחילת הברייתא!! לא יתכן! מכיוון שהתירוץ הראשון מתייחס לברייתא כבעלת סתירה פנימית, וזה דבר שאינו מתקבל על ההגיון (=אבסורד).

מפני שההנחה היא שאין בברייתא דברים בלתי סבירים או מגוחכים (עיקרון הסמכות שבמסגרת החשיבה הלוגית היישומית נקרא עקרון התסד). לכן, יש לדחות את התירוץ הראשון, ואין לקבל אותו.

שאל:

מה טעם להכניס בסוגיא תירוץ שנדחה?

## תשובות אפשריות:

1. בסוגיא הביאו את המשא ומתן כלשונו כפי שעלה בבית-המדרש, ולכן אין להתעלם מאף חלק של מהלך הדין.
2. תירוץ מסוג זה מקובל במקרים ובמקומות אחרים, כשאין הוא יוצר סתירה בין הרישא לסיפא (ראה רש"י, שם, ד"ה: "ותנא סיפא" וכו'), ומכאן אפשר ללמוד את הסייג לשימוש בתירוץ זה.

## 2. התירוץ השני:

"אלא הי"ק:

נתן הוא ואמר הוא - פשיטא דהווי קידושין.

נתן הוא ואמרה היא - נעשה כמי

שנתנה היא ואמרה היא -

ולא הווי קידושין"

## למורה:

- הסבר מהו: "ה"ק".
- הסבר את התירוץ השני.
- תאר את התירוץ בתרשים.

## פירוש: "ה"ק"

ה"ק - יכול להתפרש כראשי-תיבות של "הכי קאמר" או "הכי קתני":

- "הכי קאמר" - פירושו: כך יש לומר, מבחינה פרשנית. כלומר, יש אפשרויות שונות לפירוש.
- "הכי קתני" - פירושו: כך יש לגרוס, מבחינת נוסח הגירסא. כלומר, יש להגיה ולתקן את הנוסח.

ציונם של מילים נפוצות בדרך מקוצרת של ראשי תיבות, כמו "ה"ק" - היא דרך מקובלת, אצל הסופרים והמעתיקים מטעמי קיצור וחיסכון, ובהסתמך על הקורא המיומן - שיוכל להבין את פירושם של ראשי התיבות בסוגיא על פי ההקשר הקונטקסטואלי.

## פירוש התירוץ

לפי תירוץ זה, כאשר האירוע הוא: "נתן הוא ואמר הוא" - כפי שמתואר בתחילת הברייתא, ברור הוא שהקידושין התקיימו - שהרי האיש, הוא שנתן חפץ לאישה, והוא שאמר: "הרי את מקודשת לי". את האירוע: "נתן הוא ואמרה היא" - שלגביו נוצרה הסתירה בברייתא, יש להשוותו או לשייכו לאירוע של: "נתנה היא ואמרה היא" - שהדין ביחס אליו הוא: לא מקודשת. לתירוץ זה לא הובאו נימוקים המבססים את השוואת או שיוכו של האירוע "נתן הוא ואמרה היא" לאירוע של: "נתנה היא ואמרה היא" דווקא. בצורה זו, הסתירה מתבטלת ובכך נמצא פתרון לקושיה של רב פפא.

## 3. התירוץ השלישי:

"ואב"א:

נתן הוא ואמר הוא - מקודשת  
נתנה היא ואמרה היא - אינה מקודשת  
נתן הוא ואמרה היא - ספיקא היא וחיישין מדרבנן"

## למורה:


- הסבר את המונח: "ואב"א".
- הסבר את התירוץ השלישי.
- הסבר מה "חיישין מדרבנן".
- הסבר את ההנחה ההגיונית בתירוץ השלישי.

## פירוש: "ואב"א"

"ואב"א" - הם ראשי תיבות של המילים בארמית: "ואי בעית אימא" - שתרגומם לעברית הוא: ואם תרצה (או תקשה) - אומר.  
תפקידו ומשמעותו של המונח - ביטוי פתיחה לתשובה נוספת לבעיה שעמדה על הפרק, ובמקרה שלנו - לקושיית רב פפא.


## פירוש התירוץ

בעל התירוץ מתרץ לפי פשוטם של דברי הברייתא.  
כאשר האירוע הוא: "נתן הוא ואמר הוא - מקודשת". כשהאירוע הוא: "נתנה היא ואמרה היא - לא מקודשת".  
האירוע הבעייתי שהוצג בקושיית רב פפא: "נתן הוא ואמרה היא" - הדין לגביו לא ברור והוא ספק, ואין אפשרות לדעת ולהחליט אם האישה מקודשת או לא מקודשת.

 ספק - דבר שאינו ברור, חוסר ודאות.

"וחיישינן מדרבנן" - יש לקבל החלטה, ואין אפשרות לומר לאותה אישה - הדין לגביך הוא לא ידוע או בלתי מוכרע. כלומר, אם בכל זאת, יתרחש בפועל המקרה של אמר הוא ונתנה היא, היא תצטרך לקבל גט לפני שתנישא לאדם אחר. אם לא קיבלה גט ואח"כ נישאה לאדם אחר - היא תצטרך גט משניהם, שמא קידושי הראשון לא תפסו וחלו קידושי האדם השני או שמא קידושי הראשון - תפסו ולא קידושי האדם השני (רש"י, שם, ד"ה: "וחיישינן מדרבנן").  
הואיל והנטייה של חכמים להחמיר בעניינים שהם מדאורייתא כמו קידושין וגירושין, אותה אישה תצטרך לקבל גט.  
אך יש להדגיש, כי עצם מתן הגט - אינו מבטא את הכרעת הדין באירוע הבעייתי הזה, ואין להסיק מכך - שהאישה היתה מקודשת.

## הסבר ההנחה ההגיונית בתירוץ השלישי

 בקש מהתלמידים:

- לתאר את התירוץ השלישי על מארגן גרפי לדיוק מנתונים.
- להסביר כיצד נקט בעל התירוץ השלישי, מבחינה לוגית, באפשרות השנייה שצוינה לעיל (תשובה: הטלת ספק - לגבי נגזרות האירוע).

האירוע המוגדר ברישא של הברייתא:

"נתן הוא ואמר הוא - מקודשת"

נגזרת האירוע:

"נתן הוא ואמרה היא - ספק"

האירוע המוגדר בסיפא של הברייתא:

"נתנה היא ואמרה היא - לא מקודשת"

נגזרת האירוע:

"נתן הוא ואמרה היא - ספק"

באופן זה, אין סתירה מפני שהספק מוטל על אותה נגזרת האירוע הן מן הרישא והן מן הסיפא.



### 3. חשיבה על חשיבה (מטקוגניציה)

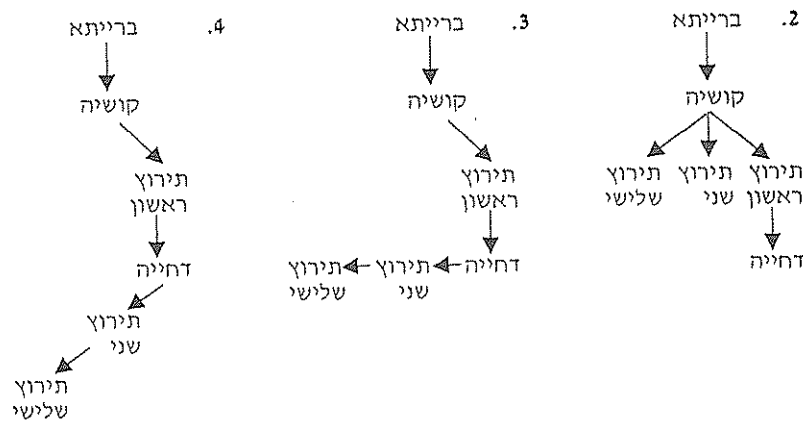


בקש מהתלמידים:

- לתאר בתרשים את כל מהלך הסוגיא.

דוגמאות לתיאורי תרשים של הסוגיא:

1. ברייתא ← קושיה ← תירוץ ראשון ← דחייה ← תירוץ שני ← תירוץ שלישי.



למורה:

- ייתכן ותלמידים שונים ישרטטו תרשימים שונים.
- יש לקיים דיון בהבדלים בין התרשימים שעשוי להוביל לדיון בשאלות כמו:
  1. מהו התירוץ המרכזי?
  2. האם יש מדרג (היררכיה) בין חלקי הסוגיא השונים וכ"ו?
- הנחה את התלמידים לחשיבה על אודות תהליך החשיבה שלהם כשהמטרה היא שהתלמידים:
  1. יבינו כיצד הם הפעילו את המיומנות של **דיוק מנתונים**.
  2. יטמיעו את החשיבות שב**דיוק מנתונים**.
  3. יעשו שימוש ב**דיוק מנתונים** גם הלאה בעתיד.
- תהליך זה (מטקוגניציה) מסייע לתלמידים לשלוט בחשיבתם ולדעת כיצד הם חושבים.
- הצג שאלות מנחות לחשיבה על החשיבה, לדוגמא:
  1. באיזה סוג חשיבה עסקנו? (זיהוי המיומנות: **דיוק מנתונים**)
  2. הערה למורה - יתכן ששיעור זה יתפרש על פני מספר שיעורים, והתלמידים עלולים לשכוח מהי מיומנות החשיבה העיקרית שבה אנו עוסקים, ולכן שאלה זו והבאות אחריה – חשובות.
  2. מה היו השלבים בהפעלת המיומנות? (זיהוי המתלך: זיהוי הנתונים, האירוע המוגדר, נגזרות האירועים והתוצאות האפשריות).
  3. הסבירו את התפקיד של כל שלב במהלך החשיבה או מדוע נחוץ כל שלב?

**הערה:** יש להבהיר את החשיבות של כל אחד משלבי החשיבה, כגון:

- מדוע חשוב להעלות נגזרות רבות ושונות?
- מה חשיבות של הנימוקים?
- מה יקרה אם נוותר על הנימוקים?

4. הערכה של:

א. מהלך החשיבה, לדוגמא:

- האם הוא היה יעיל?
- האם אפשר לשפר אותו? (כולל הצעות לשיפור המתכון והמארגן)
- איך אפשר לבצע את השיפורים?

ב. מיומנות החשיבה עצמה:

- האם רצוי להשתמש במיומנות הדיוק מנתונים? מדוע?
- הערה למורה - שאלה זו נשאלה גם בשלב יצירת העניין, ניתן לקוות שאחרי ההתנסויות בשיעור, התשובות תהיינה עשירות יותר.
- מתי כדאי להשתמש בדיוק מנתונים? מדוע?

ג. מיומנות החשיבה של התלמידים:

- מה היה לכם קל בהפעלת החשיבה במיומנות של דיוק מנתונים?
- מה היה לכם קשה בהפעלת החשיבה במיומנות של דיוק מנתונים?
- כדאי גם לבקש מהתלמידים להשוות את דרך החשיבה שלהם בשיעור זה לדרך חשיבתם הרגילה.
- אפשר לשאול שאלות חשובות אחרות לגבי חשיבה על החשיבה, לשיקול דעתך.

### סיכום מושגים בחשיבה שנלמדו בסוגיא

1. **דיוק מנתונים** - עיון מדוקדק במשפט כל שהוא, זיהוי הנתונים שבו ורישום האירועים הנגזרים ממנו בהעדר או שינוי אחד הנתונים.
2. **סתירה** - ניגוד בין שני דברים, כגון: משפטים, הנחות, טענות.
3. **אבסורד** - טענה מתנגדת, המביאה לידי סתירה הגיונית למשפט מסוים, ויוצרת הכרח לדחות אותו.
4. **סמכות** - הנחה טרומית שתוכן הדברים בסוגיא הם סבירים, ואין בהם דברים בלתי סבירים או דברים מגוחכים (עיקרון החסד בלוגיקה היישומית).

### א. שאלות מידע ועיון

1. רי יהודה הנשיא כתב את המשנה על פי כל המקורות התנאיים. חלק מאותם מקורות לא נכללו במשנה.
  - היכן נוכל למצוא אותם?
  - מי אסף אותם, וכיצד נסדרו?
2. כיצד התייחסו האמוראים לאותם מקורות תנאיים שלא נכללו במשנה, ואילו ביטויי פתיחה מציינים אותם בסוגיות הבבלי?

## 4. יישום והעברה



למורה:

- המטרה שהתלמידים יעבירו ויישמו את מיומנות הדיוק מנתונים גם בעניינים אחרים ובדוגמאות שונות (אפשר גם לבצע זאת בשיעור הבא, ובשיעורים אחרים בהם עולה השימוש במיומנות של דיוק מנתונים).

### סוגי ההעברה ויישום:

#### 1. העברה ויישום מידיים

א. בנושא קרוב

ב. בנושא אחר

#### 2. רענון

בשלב מאוחר יותר במהלך שנת הלימודים.

### יישום והעברה בנושא קרוב

מומלץ לתרגל דיוק מנתונים במהלך כל השנה כדי להפוך את השימוש במיומנות להרגל. אפשר לעשות תרגול של דיוק מנתונים מהלכות הקשורות לנושאים שוטפים כמו, הלכות מועד.  
לפניך דוגמאות בהלכה מ"היד החזקה" של הרמב"ם (ר' משה בן מימון - חי בסוף המאה השתי-עשרה במצרים), ספר זמנים, שיכולות לשמש לצורך זה:

1. "במקדש היו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין, השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר" (הלכות שופר, פ"א ה"ב).
2. "השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כללי" (הלכות חמץ ומצה, פ"ב ה"ב).
3. "אין מסככין אלא בדבר שגידולו מן הארץ שנעקר מן הארץ ואינו מקבל טומאה ואין ריחו רע ואינו נושר ואינו נובל תמיד" (הלכות סוכה, פ"ה ה"א).
4. "כל שחייב בשופר ובסוכה חייב בנטילת הלולב. וכל הפטור משופר וסוכה פטור מנטילת הלולב" (הלכות לולב, פ"ז ה"ט).
5. "אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע מפי מי שהוא חייב בקריאתה" (הלכות מגילה, פ"א ה"ב).

### בקש מהתלמידים:

- א. לציין לכל אחת מהדוגמאות הללו - נגזרות אירוע אפשריות רבות.
- ב. לחוות את דעתם מה יהיה הדין לגבי הנגזרת.
- ג. להשוות את דעתם עם דעות חבריהם.
- ד. להשוות את דעתם לגבי הנגזרת עם דעות נושאי כליו של הרמב"ם או עם פוסקים אחרים.

